

Evropská politika v 19. století a její důsledky pro svět

Aneb cesta k první světové válce

Zdeněk Kříž

Evropa v době Napoleonských válek

Koncert velmocí

Systém koncertu velmocí dominoval mezinárodní politice mezi lety 1815 – 1871 (1914).

Vídeňský kongres 1814-1815.

Narušením byla Krymská válka 1853 – 1856.

Jeho základním principem bylo vyvažování zájmů jednotlivých mocností a hledání obecně přijatelného kompromisu mezi velmocemi a společné řešení sporných otázek.

Po sjednocení Německa – 1871 – hrozbou pro status quo v distribuci moci Německo, jehož relativní moc v systému roste.

Dvě země, Osmanská říše a Španělsko, postupně vypadly ze skupiny nejmocnějších států – dokončily se procesy které začaly v 17. století.

Systém byl značně europocentrický a zaměřený na řešení evropských problémů.

Nevropské země se do něj zapojovaly značně nerovnoměrně a nerovnoprávně.

Pentarchie - Velká Británie, Francie, Rusko, Prusko/Německo, Rakousko/Rakousko-Uhersko.

Od konce 19. století Itálie, Japonsko a USA

Poměry v klíčových mocnostech

Suverénní vestfálský stát byl základní stavební jednotkou. Těchto států byl relativně malý počet, 20-30. Státy mimo Evropu nebyly často brány jako rovnoprávné.

Zájmy jednotlivých států byly v první polovině 19. století definovány na bázi dynastického prospěchu v intencích principů Svaté aliance (restaurace hranic, legitimita monarchistické vlády a solidarita evropských monarchů).

S narůstajícím vlivem liberálního nacionalismu stále více získávalo na váze sledování národních (a nikoli pouze dynastických) zájmů a národní prestiže.

Tento posun byl způsoben postupnou demokratizací hlavních aktérů mezinárodní politiky – států.

Vedle Velké Británie a USA se začaly objevovat další neabsolutistické státy.

Ve Francii se liberalizační tendence prosazovaly od 30. let 19. století (revoluce 1830 a 1848) a roku 1870 se po prohrané válce s Pruskem stala republikou.

Absolutismus v Rakousku padl roku 1861.

Také sjednocené Německo (1871) nebylo absolutistickým státem.

Zdroje moci a klíčové otázky evropské politiky

Kromě tradičních materiálních zdrojů moci, jako jsou počet obyvatel a výkonnost zemědělství, začal hrát významnou roli průmysl.

Od druhé poloviny 19. století začaly být velmoci definovány především **na základě průmyslové výkonnosti**.

Společnosti se postupně modernizovaly a budovaly ekonomický řád, pro který marxisté zavedli a prosadili termín kapitalismus.

Určujícím faktorem materiální síly státu byl stupeň rozvoje kapitalistické ekonomiky obecně a průmyslu zvláště.

Typy interakcí v systému

Války velmocí byly zatlačeny do pozadí, pokud vypukly, zvětšila se jejich intenzita a nákladnost z důvodu postupující industrializace. Značně se zvětšuje počet obchodních interakcí z důvodu rozvoje prostředků komunikace.

Hlavním nástrojem prosazování zájmů států byla diplomacie, stále více hájící zájmy národního státu a ne pouze dynastických rodin. Diplomacie se profesionalizuje, avšak nadále v ní hraje velkou roli šlechta.

Válka je ale legitimním nástrojem zahraniční politiky – snahy o regulaci jus in bello. Válka byla jevem výjimečným, nicméně vyskytujícím se v mezinárodní politice.

Vazby v rámci systému jsou flexibilní – absence ideologických rozporů generujících rigiditu.

Pravidla a praxe - k řešení zásadních sporných otázek velmocenské konference – Berlínský kongres – 1878.

Upadající státy a nové velmoci

Rusko, Osmanská říše a Španělsko byly mezi velmocemi výjimkami.

Modernizace v nich probíhala s velkým zpožděním a jejich postavení v systému se zhoršovalo.

Španělsko vypadlo z kategorie nejvlivnějších mocností už v 18. století.

Osmanská říše – východní otázka v 19. století.

Rusko 1815 – nejsilnější evropský stát – 50. léta 19. století – slabé a zaostalé.

Přestože v Rusku bylo zrušeno nevolnictví (1861) a na základě poznání vlastní zaostalosti, která se projevila v krymské válce (1853–1856) zahájilo Rusko rozsáhlé reformy, zůstala tato země poslední evropskou výspou absolutismu.

Přes svoji zaostalost Rusko dále expandovalo do Asie, kde si podmaňovalo ještě zaostalejší teritoria.

Osmanská říše se přeměnila v konstituční monarchii až v předvečer první světové války, modernizační tendence v ní byly nadále potlačovány a proto ve sledovaném období narůstalo její zaostávání za předními evropskými konkurenty.

Na přelomu 19. a 20. století přestal být systém mezinárodních vztahů ovládán výlučně evropskými velmocemi - na mezinárodní scénu razantně vstoupily dvě neevropské velmoci, **Japonsko a USA.**

Eroze koncertu velmocí

Hlavními otázkami evropské politiky byly:

1. soupeření evropských velmocí v zámoří, 2. procesy sjednocení Německa a Itálie a 3. řešení takzvané „východní otázky“, tedy osudu upadající Osmanské říše.

Za počátek eroze koncertu velmocí je obvykle považována krymská válka (1853-1856), přestože se v jejím důsledku koncert mocností zcela nerozložil – funguje až do 1871.

Až v poslední třetině 19. století se na pozadí narůstajících rozporů mezi velmocemi zformovaly dvě proti sobě stojící aliance, Trojspolek a Trojdohoda, jejichž nepřátelství se postupně prohlubovalo.

Vzájemné spory velmoci řešily diplomatickými prostředky a uzavíraly kompromisy, které ve své podstatě zcela nevyhovovaly nikomu a vyvolávaly latentní, kumulovanou nespokojenost.

Evropa tím byla na téměř sto let uchráněna od globálního, celoevropského konfliktu.

V první dekádě 20. století však byly dvě výše zmíněné aliance doformovány a připravily se tím kulisy pro vypuknutí první světové války.

Jistou roli při vytváření podmínek k vypuknutí 1. světové války, jakkoli ne klíčovou, sehrálo i soupeření evropských mocností v koloniích.

Konzultační systém Svaté aliance

První desetiletí po Vídeňském kongresu dobře fungoval **konzultační systém Svaté aliance**. **Iniciován z podnětu ruského cara Alexandra I** – obrana monarchistických a křesťanských hodnot - 4 důležité kongresy: 1818 v Cáchách, 1820 v Opavě, 1821 v Lublani a 1822 ve Veroně.

Hlavními řešenými otázkami byly francouzské válečné kontribuce a zapojení Francie do systému, postup proti revolučním hnutím ohrožujícím vládnoucí dynastie a řešení východní otázky.

Verona 1822 – řešila se situace ve Španělsku a jeho koloniích; Francie prosadila zásah své armády proti Španělům, intervence v Americe selhala hlavně kvůli odporu Británie, která protestovala i proti zásahu ve Španělsku; odsouzena byla i revoluce v Řecku. Systém Svaté aliance se ocitl v krizi tváří v tvář krizi v Osmanské říši po kongresu ve Veroně – **rozpory mezi garanty ohledně řecké otázky**.

Pokus o vyhlášení řecké nezávislosti roku 1822. Povstání skončilo nejlépe pro Řecko, které bylo roku 1830 uznáno jako samostatný nezávislý stát – království v čele s Otou Bavorským. **Srbsko bylo dále součástí Osmanské říše, ale byla mu zaručena větší autonomie**.

Liberálně nacionální revoluční hnutí začalo od 30. let 19. století ohrožovat samotné garanty systému Svaté aliance. V roce 1830 propukla červencová revoluce ve Francii, povstání v Belgii a konečně i povstání v Polsku, potlačené carskými bodáky. **Revoluce roku 1830 vedla k vytvoření nezávislého království Belgie**.

Vyvrcholením eroze systému Svaté aliance byl revoluční rok 1848 - povstání v Uhrách definitivně potlačil až zásah rakouské a ruské armády roku 1849, čímž **Rusko potvrdilo svoji roli „četníka Evropy“**.

Procesy sjednocování Německa a Itálie ještě v první polovině 19. století nenarušovaly mocenské poměry v mezinárodním systému. Prusko bylo nuceno v Německém spolku dočasně uznat hegemonii Habsburského soustátí (Olomoucké punktace 1850).

Proces sjednocení Itálie byl dočasně odložen silou rakouských zbraní.

Revoluční hnutí v Evropě

Mimoevropský vývoj

V mimoevropských teritoriích proběhly v období koncertu mocností mnohdy protikladné procesy.

V Latinské Americe postoupil v 19. století proces dekolonizace, ve kterém vznikly na troskách španělských a portugalských držav nové nezávislé státy.

Severní Amerika – 19. století – teritoriální expanze a nárůst moci USA.

Možnosti evropských mocností vojensky intervenovat do těchto procesů omezovala **Monreova doktrína vyhlášená v USA roku 1823**, která prosazovala princip „Amerika Američanům“. V praxi šlo o zahrnutí celé oblasti do sféry amerického vlivu a obranu nově nezávislých států proti evropské intervenci.

Naproti tomu v Africe bylo 19. století érou koloniálních výbojů evropských národů, mezi kterými dominovali Britové, Francouzi a Belgičané a paběrkovali Němci.

V Asii **posílili Britové svoje panství v Indii**, pokračovala **stagnace Číny** a ve druhé polovině 19. století prodělalo **Japonsko zásadní společenskou modernizaci**, která tuto zemi na přelomu 19. a 20. století vyzdvihla mezi světové velmoci. Rusko získalo a upevnilo svoje pozice ve Střední Asii a na Dálném východě.

Vývoj v Jižní Americe - mapa

Vývoj v Severní a Jižní Americe

V 19. století začaly hrát mezinárodní politice stále významnější roli Spojené státy, zpočátku pouze na americkém kontinentě. Na základě Monreovy doktríny (1823) považovaly Spojené státy za nepřátelský akt jakoukoli kolonizaci nezávislé země v Americe evropskou mocností nebo vyhlášení monarchie.

V ve 30. a 40. letech 19. století Spojené státy značně zvětšily svoje teritorium na úkor Mexika prostřednictvím přeshraniční kolonizace, výbojů (Texas severně od Rio Grande) a v neposlední řadě i koupí četných teritorií.

Za finanční kompenzaci původním vlastníkům USA získaly Kalifornii, Nové Mexiko, část Arizony, Nevadu, Utah a Colorado a Louisianu.

V 19. století proběhla první velká vlna dekolonizace. Teritoriálně se týkala zejména Latinské Ameriky, kde se rozpadlo španělské a portugalské koloniální impérium.

Vyhlašování nových nezávislých států probíhalo následujícím způsobem:

1813 Paraguay a Mexiko, 1814 Uruguay, 1818 (znovu)získalo nezávislost Chile (poprvé 1814), 1819 Velká Kolumbie v rozsahu dnešní Kolumbie a Venezuely, 1821 Peru (záhy upadlo pod nadvládu Kolumbie, které se zbavilo roku 1827), 1822 získala na Portugalsku nezávislost Brazílie a 1825 Bolívie na Španělsku.

Tlak evropských mocností na rozdělení Afriky se zintensivnil krátce po skončení Napoleonských válek.

Již ve 30. letech 19. století. Francie dobyla Alžír a Velká Británie získala bývalé nizozemské koloniální državy. Centrem britského zájmu v Africe byl dlouhodobě Egypt.

Krymská válka

Krymská válka (1853–1856) vypukla kvůli dlouhodobé ruské snaze získat volný přístup do Středozemního moře ovládnutím úžin Bospor a Dardanely. **Rusko se pokoušelo tento strategický cíl maskovat obranou zájmů křesťanů žijících v Osmanské říši.**

V první etapě války bylo úspěšnější Rusko, přestože se nenaplnily jeho přání a Rakousko aktivně nevystoupilo na ruské straně. Také neutralita Rakouska a Pruska byla nejistá.

Rusům se podařilo obsadit Moldavsko a Valašsko, porazilo tureckou flotilu a zatlačilo Osmanskou říši do defenzívy. Posílení ruského vlivu ale nebylo v souladu se zájmy Francie a Velké Británie.

Zásah Velké Británie, Francie a Sardinského království zvrátil průběh bojů. Vojska protiruské koalice se na podzim 1854 vylodila na Krymu a po ročním obléhání dobyla Sevastopol.

Válka skončila mírovou smlouvou z Paříže roku 1856.

Ruské územní zisky byly anulovány, integrita Osmanské říše byla garantována Francií, Velkou Británií a Rakouskem. Černé moře se stalo neutrální oblastí.

Krymská válka narušila koncert velmocí, avšak zcela jej nezničila.

Přestože ukázala ruskou slabost, která byla generována civilizačním zaostáváním této euroasijské, polofeudální mocnosti za dynamickou a kapitalisticky se rozvíjející západní Evropou, na poměru sil mezi evropskými mocnostmi se nic zásadního nezměnilo.

Rusko zůstalo i nadále významným faktorem mezinárodní politiky.

Vývoj v Asii a Africe

Tlak evropských mocností na rozdělení Afriky se zintenzivnil krátce po skončení napoleonských válek.

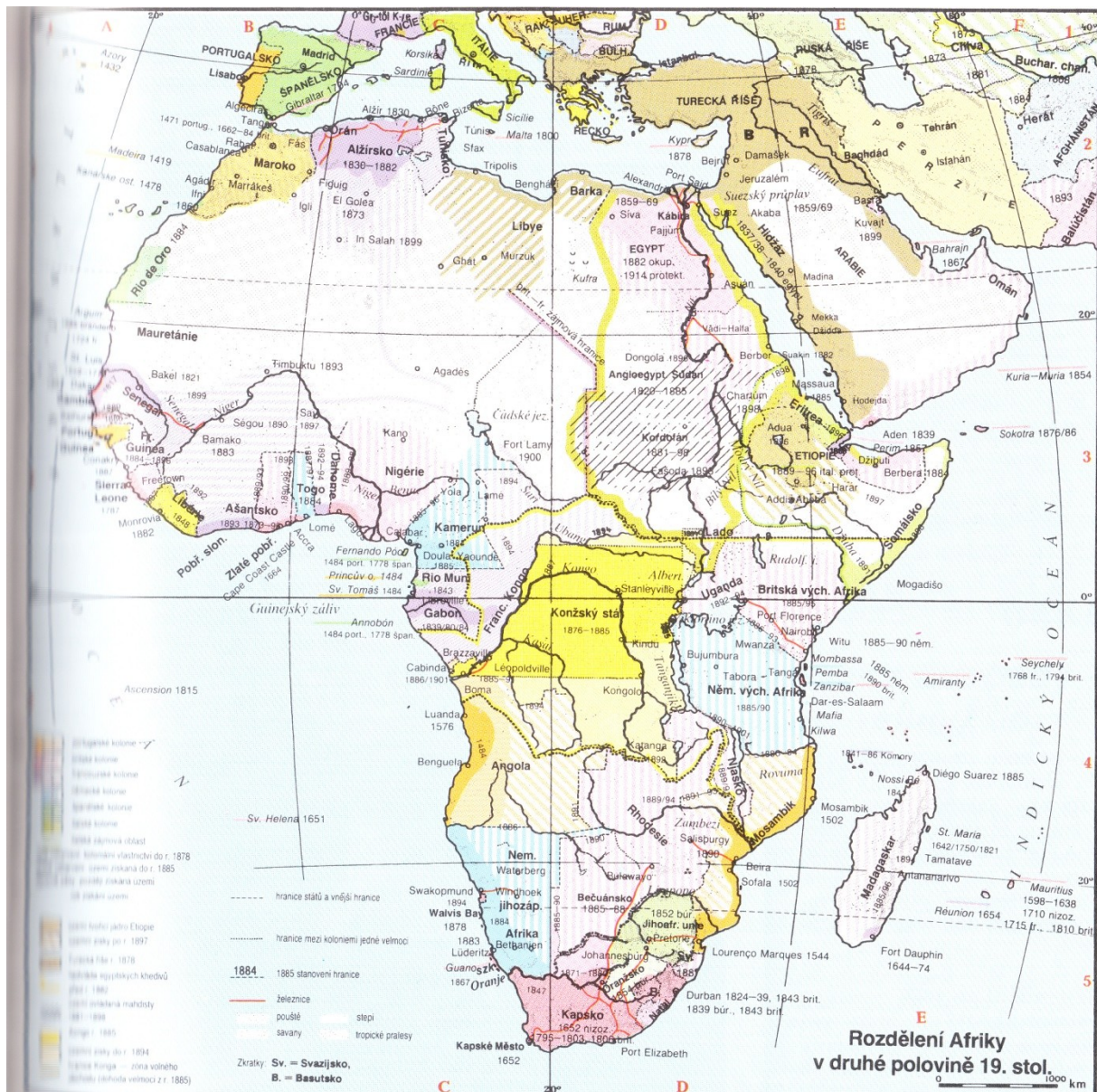
Již v roce 1834 Francie dobyla Alžír a Velká Británie získala bývalé nizozemské koloniální državy. Centrem britského zájmu v Africe byl dlouhodobě Egypt.

V Asii se koloniální expanze evropských zemí odehrávala v několika oblastech.

1. Britové nadále expandovali do Indie, čemuž napomohlo zrušení monopolu Východoindické společnosti na obchodě s indickým subkontinentem.
2. Rusko - ruské a britské zájmy se střetávaly zejména v Persii. V sérii válek mezi Ruskem a Persií v prvních třech dekáдах 19. století byla Persie poražena a musela akceptovat ruskou anexi území v Zakavkazsku a Gruzii.
3. Další oblastí britsko-ruského-německo-francouzského střetávání v Asii byla Čína, ve které měla nejsilnější obchodní pozici Velká Británie. Poté, co si první opiovou válkou (1842) vynutili v Číně Britové otevření některých čínských přístavů pro britský obchod a odstoupení Honkongu, získaly podobné podmínky i další evropské mocnosti a také Spojené státy.

Čína, která se z důvodů vlastní sebeizolace od světa a zakonzervování feudálních pořádků odsoudila k zaostalosti se stala lákavým soustem pro expanzi světových mocností.

Mimoevropská politika – Afrika - mapa

Sjednocení Itálie

Ve druhé polovině 19. akceleroval proces sjednocování Itálie, stimulovaný Sardinským královstvím.

Pokus o sjednocení Itálie na bázi Sardinského království ztroskotal na obavách Francie z přílišného posílení Sardine. **Iniciativy se chopilo hnutí vedené Giuseppe Garibaldim, které obsadilo Sicílii a Neapol (1860).**

Sardinie reagovala roku 1861 prohlášením Viktora Emanuela za italského krále a vyhlášením Italského království. Italské království bylo Rakušany uznáno po jejich porážce v prusko-rakouské válce (1866).

Porážky Francie ve válce s Pruskem Italové využili k obsazení Říma (1870).

Proces sjednocení Itálie byl ukončen a v systému mezinárodních vztahů se objevil další aktér, který aspiroval na status velmoci.

Vytvořila se tím hráz rakouskému pronikání na Apeninský poloostrov.

Vzhledem k vnitřní slabosti této země, generované nedostatkem vlastních zdrojů uhlí a velkými rozdíly mezi průmyslovým severem a zemědělským jihem, byl reálný vliv Itálie v systému mezinárodních vztahů vždy menší, než její ambice.

Sjednocení Itálie

Koncepce sjednocení Německa

Mnohem závažnější důsledky pro systém mezinárodních vztahů přineslo sjednocení Německa pod pruskou taktovkou.

Sjednocení Německa

Po porážce revoluce roku 1848 odvrát a rezignace od politického života až do konce 50.let , oživení po volbách do zemského sněmu - vítězem se stali liberálové podporovány demokraty - jednání o budoucnosti německého národa a společnosti , vhodná situace - **oslabení**

Rakouska (porážky v Itálii v procesu italského sjednocení)

Překážky : rakouský vliv v německé federaci , obava Rakouska , Francie a Ruska ze silného Pruska, obava i menších německých států, zvl. katolických na jihu z protest. států.

3 různé koncepce sjednocení

1. revoluční a demokratické řešení (jednotná demokratická republika).
2. monarchistické maloněmecké řešení (sjednocení pod nadvládou Pruska – Bismarck).
3. velkoněmecké řešení (sjednocení pod nadvládou Habsburků).

V 50. a 60. letech 19. století probíhá v Německu průmyslová revoluce - vzrůst průmyslu , zvláště těžkého (uhlí, hutě , zbrojařství) , rozvoj dopravní infrastruktury , vznikají nová průmyslová centra.

Využití technického pokroku k vyrovnání průmyslu Anglie + výbojná politika junkerů (velkostatkářská aristokracie) - ušetření povinnosti platit daně , ovládli státní správu a vojsko.

Proces sjednocení Německa

1850 sice králem schválena ústava s parlamentem , ale stát byl ovládán junkery a průmyslovými podnikateli. **Roku 1853 došlo k obnovení Německého spolku v čele s Rakouskem (Prusko ale hospodářsky silnější).**

1859 vznikl celoněmecký Národní spolek bez účasti Rakouska , který se vyslovil pro sjednocení pod Pruskou nadvládou.

Sjednocení Německa bylo procesem, s několika důležitými milníky. Roku 1864 se Prusko ve spojení s Rakouskem válkou vypořádalo s územními nároky Dánska. Po své porážce se Dánsko muselo vzdát Šlesvicka a Holštýnska a některých dalších území.

Ve válce prusko-rakouské (1866) byl potom rozpuštěním Německého spolku a založením Severoněmeckého spolku eliminován vliv habsburské říše v německých zemích.

Vyvrcholením tohoto procesu bylo vyhlášení císařství roku 1871 ve Versailles po vítězné prusko-francouzské válce (1870–1871).

Válku sice iniciovala Francie, avšak Bismarck ji vyprovokoval a byl na její vypuknutí vojensky i politicky připraven – **Emžská depeše.**

Emžská depeše.

Emžská depeše - depeše pruského krále Viléma I. Bismarckovi o rozhovoru s francouzským vyslancem, odeslaná z Bad Ems dne 13.7.1870.

Předmětem rozhovoru byla kandidatura Hohenzollernů na španělský trůn. Ačkoliv kandidatura už byla odvolána, francouzský vyslanec se snažil přimět Viléma k prohlášení, že ani v budoucnu nebudou Hohenzollernové na španělský trůn aspirovat.

Vilém tento požadavek odmítl, nevyločil však další jednání.

Bismarck depeši zkrátil, zkreslil její smysl a v této pro Francii provokativní formě ji dal 14.7. 1870 otisknout. Bismarckovi se podařilo zapojit do svého projektu sjednocení Německa i nacionalistické hnutí.

Jednal o vytvoření Německé říše separátně s každým státem. Velké ústupky v otázce výsostných práv členů říše byl ale nucen učinit Bavorsku a Wüntembersku.

Sjednocení Německa zcela zásadně ovlivnilo podobu mezinárodní politiky. Vznikla velmi dynamická evropská velmoc, potenciálně mnohem silnější než Prusko, která usilovala o posílení svojí pozice v systému mezinárodních vztahů.

Sjednocení Německa definitivně uzavřelo cestu rakouskému vlivu do německy mluvících zemí a odsoudilo mocnářství k pronikání na Balkán.

Sjednocení Německa

Zahraniční politika Německa a S3C.

Bismarckova „realpolitik“ byla postavena na sledování státního zájmu bez ohledu na existující mezinárodní-smluvní závazky. Smlouvy měly odrážet zájmy státu a nikoli naopak.

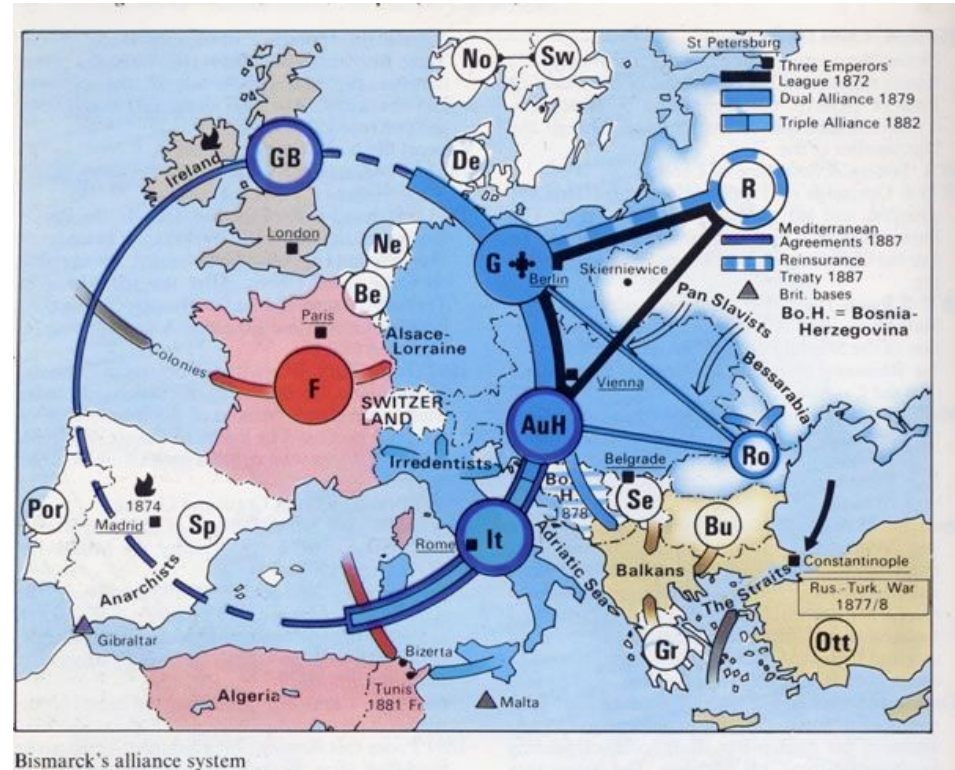
Německo se za Bismarcka až do 90. let 19. století soustředilo na upevňování své pozice v Evropě a koloniální expanze nebyla, k nevěli mnohých nacionalistických spolků a formující se občanské společnosti, v centru jeho zájmu.

Protože německá anexe Alsaska-Lotrinska vedla k permanentní francouzské touze po revanši, usiloval Bismarck o izolaci Francie a zabránění vzniku jakékoli protiněmecké aliance, na které by Francie participovala.

Proto Německo usilovalo o sblížení s Rakouskem a Ruskem a o zachování korektních vztahů s Velkou Británií. Hlavní německé zájmy dle Bismarcka ležely v Evropě.

V Evropě - snaha izolovat Francii Spolek tří císařů – 1873 Německo, R-U a Rusko. Jednalo se o poslední evropskou alianci vytvořenou na bázi dynastických závazků.

Mezi signatářskými státy ale existovaly mnohé třecí plochy. Za nejzávažnější je možné považovat rozpor mezi Ruskem a Rakouskem-Uherskem o řešení takzvané „východní otázky“.

Bismarckova zahraničněpolitická strategie spočívala na vybudování provázaného aliančního systému založeného na tajné diplomacii a vyvažování zájmů jednotlivých evropských mocností.

V praxi tato strategie vedla k tomu, že ve spleti (často tajných) mezinárodních smluv Německo přijalo i navzájem těžko slučitelné, protikladné závazky.

Rusko-turecká válka 1877 - 1878

OŘ vyhlásila roku 1875 státní bankrot – aktivizace mladotureckého hnutí usilujícího o modernizaci země západním směrem – snaha o konstituční monarchii. Na počátku východní krize mezi lety 1875–1878 bylo povstání proti Turkům v Bosně a Hercegovině, které vytvořilo příznivé podmínky pro rakousko-uherské a ruské vměšování do konfliktu.

Výsledkem byla nota zaslaná roku 1875 jménem Spolku tří císařů, která požadovala provedení reforem a zlepšení úředu křesťanů v Osmanské říši.

Po vypuknutí povstání v Bulharsku o rok později se **na stranu Spolku tří císařů přidala i Francie** s Itálií, zatímco Osmanská říše získala podporu Velké Británie, která se snažila zabránit posílení ruského vlivu v oblasti.

Nakonec VB po sérii jednání zaujala neutrální stanovisko, pokud nebudou ohroženy její zájmy ve východním Středomoří a Perském zálivu. Roli hrála i nepřipravenost VB na vleklý pozemní konflikt – **signál pro Rusko, že Krymská válka se nebude opakovat**.

V reakci na bulharské povstání vyhlásila Turkům válku Černá Hora společně se Srbskem. Po sérii diplomatických jednání, která vedla k zajištění neutrality Rakouska-Uherska a Německa, vyhlásilo Rusko roku 1877 válku Osmanské říši.

Porážka Turecka - 1878 podepsání velmi výhodného předběžného míru v San Stefanu.

Znepokojení ve Velké Británii. Královna Viktorie pochybovala o oficiálním zdůvodnění jako osvobozovací mise poukazem na mnohem barbarštější charakter Ruska než Turecka (ruské metody věznění na Sibiři jsou mnohem horší než turecké).

Mír v San Stefanu

K britskému tlaku se připojilo i RU, které požadovalo předběžné projednání podmínek příměří na mezinárodním fóru.

Přesto byl 3. 3. 1878 podepsán mír v San Stefanu – velmi výhodný pro Rusko.

1. Bulharsko získalo území od Dunaje po Egejské a Černé moře.
2. Územní zisky pro Srbsko a Černou horu
3. Velmocemi zajištěná samospráva pro BH.
4. Uznání suverenity Rumunska a připojení severní Dobruže.
5. Územní zisky pro Rusko (jihozápadní Bezarábie, Batumi a jiné) + reparace 1,5 mld. rublů krytých zlatem.

Pro VB a RU nepřijatelné podmínky, porušení ruských závazků.

Mír v San Stefanu 1878

Osmanská říše musí uznat nezávislost **Rumunska, Srbska a Černé Hory** a autonomii **Bulharska**

Berlínský kongres 1878

San Stefanský mír nepřijatelný

Bismarck - role „čestného makléře“.

1. Bulharsko bylo rozděleno na dvě části. Jižní Východní Rumélie byla součástí Osmanské říše (bez přístupu k Egejskému moři). Makedonie nadále část Turecka.
2. Rumunsko postoupilo Besarábii Rusku, kompenzací získá jižní Dobruže (u ústí Dunaje).
3. Územní zisky pro Srbsko, ČH a Řecko.
4. RU okupuje BH a Novopasarský sandžak (civilizační význam správy, problémy do budoucna).
5. **Revize ruských územních zisků, zachován status úžin.**

Rusko nespokojeno, hrozba vnější intervence, mír s Tureckem 1879 .

Sporné body zůstávají (Makedonie, Albánie a i BH)

Důsledky východní krize – eroze S3C II.

Roku 1879 byla uzavřena tajná vojenská dohoda mezi Rakouskem-Uherskem a Německem. Začalo formování protikladných aliancí v předvečer „velké války“ (první světové války) a rozpad narušeného koncertu mocností.

Dvojspolek měl nepochybně protiruský osten. Pokud by některý ze signatářů Dvojspolku byl napaden Ruskem, měl mu druhý stát přijít na pomoc.

Pokud by došlo k napadení jinou mocností, zavazoval Dvojspolek signatáře k zachování neutrality – **souběžně ale platil S3C – paradoxy tajné diplomacie.**

Ve svém důsledku bylo znění dohody výhodnější pro Vídeň, protože Rakousko-Uhersko nebylo zavázáno k pomoci Německu v případě jeho války s Francií.

V reakci na francouzskou okupaci Tuniska se Dvojspolek roku 1882 **připojením Itálie rozšířil na Trojspolek (podpis nové smlouvy).**

Itálie členstvím získala garance v případě války s Francií. Ostatní členové obdrželi garanci pomoci v případě války se dvěma a více dalšími mocnostmi.

Nepevné a nejisté spojenectví - antagonismus Itálie a Rakouska-Uherska byl nesmírně silný.

Rusko-francouzské sblížení

Také Dohoda se začala formovat v poslední třetině 19. století.

Odpoutání Ruska od Spolku tří císařů a sblížení s Francií urychlilo vytlačení ruských cenných papírů z německé burzy a uvalení nejrůznějších cel na ruské zboží. Nepřátelský směr německé zahraniční politiky vůči Rusku byl spojen s novým císařem, ambiciózním **Vilémem II. (1888–1918)**.

Po odstranění Bismarcka z veřejného života se německá zahraniční politika výrazně změnila. Místo orientace na Rusko Německo usilovalo o **užší vztahy s Velkou Británií**. Úspěchu nové zahraničněpolitické strategie mladého císaře bránila nově preferovaná německá koloniální politika, Bismarckem spíše trpěná, doprovázená intenzivním námořním zbrojením, a německé vojenské a ekonomické pronikání do Turecka.

Němci ve snaze usmířit Brity učinili koloniální ústupky ve prospěch Británie a na oplátku získali strategický ostrov Helgoland v Severním moři. Tečku za těmito námluvami učinila druhá búrská válka (1899–1902) mezi Brity a potomky holandských osadníků v Jižní Africe, Búry. Vilém II. podpořil Búry osobním dopisem, rozzuřil Velkou Británii a jakékoli úvahy o možnosti zapojit Velkou Británii do Trojspolku se staly bezpředmětné.

Rusko v reakci na německé ekonomické sankce navázalo velmi úzkou hospodářskou spolupráci s Francií.

1891 - pak byla uzavřena mezi Francií a Ruskem přísně tajná dohoda - konzultativní pakt. Konzultace v případě napadení jedné ze zemí. Na tajnost dohody naléhalo především Rusko – nechťelo se rozejít s Německem. Francie - upevnění dohody. Německo zostrilo ekonomické perzekuce vůči Rusku úspěch Francie.

Sbližování nakonec vyústila roku **1894 v rusko-francouzské vojenské spojenectví**. Bismarckem pracně budovaná síť aliancí izolujících Francii se definitivně ocitla v troskách. Na přání Ruska byla i tato smlouva tajná, v roce 1895 však byla veřejně prozrazena. Francouzko-ruský spolek byl nadále upevněn významnou návštěvou nového cara Mikuláše II v Paříži a ještě opětovným potvrzením **spolku v roce 1899**.

Protikladné bloky

Ke vzniku Dohody bylo ještě třeba překonat francouzsko-britský a britsko-ruský antagonismus.

Francouzsko-britské vztahy zatěžovalo soupeření v koloniích, zejména v Africe. Konec za touto etapou vzájemných vztahů učinila **Srdečná dohoda (Entente cordiale) podepsaná Francií a Velkou Británií roku 1904. Navenek - dohoda o rozdělení kolonií – uvnitř- vytvoření společné mocenské fronty proti Německu.**

Příhodné podmínky pro otupení rusko-britského nepřátelství se vytvořily po porážce Ruska ve válce s Japonskem v letech 1904–1905. Tato válka nejenom že **potvrdila velmocenský status Japonska** a znamenala teritoriální posílení této země na Dálném východě, nýbrž také podnítila Rusko hledat kompromisní řešení svých koloniálních sporů s Velkou Británií.

Nastartovaný proces nakonec vyústil **v roce 1907 v podepsání britsko-ruské dohody o Persii, Afghánistánu a Tibetu. Tím byly položeny základy Dohody.**

V poslední třetině 19. století a na počátku 20. století vznikly postupnou evolucí na bázi „realpolitik“ dva protikladné bloky, Trojspolek a Dohoda.

Tyto aliance v žádném případě nelze interpretovat jako aliance států hájících podobné hodnoty. V případě Trojspolku se spojily dvě liberalizující se monarchie s republikánskou Itálií, která ale spojenectví s Berlínem a Vídní přikládala stále menší význam.

V případě **Dohody** spolupracovala kolébka demokracie, Velká Británie, a republikánská Francie s **nejreakčnějším (a přes probíhající reformy programově antiliberálním) státem na evropském kontinentě, carským Ruskem.**

Koncert velmocí pozvolna umíral.

V předvečer velké války

Rozbuškou konfliktu nebyla **anexe Bosny a Hercegoviny Rakouskem-Uherskem (1908)**, italsko-turecká válka o **Libyi (1911–1912)** a ani **druhá marocká krize 1911**, ve které Německo uznalo francouzské panství nad Marokem výměnou za zisky v Kamerunu a západní Africe.

Evropa v míru přežila i ve které malé balkánské státy (Černá Hora, Srbsko, Bulharsko, Řecko) **první (1912) a druhou balkánskou válku (1913)**, téměř zlikvidovaly turecké panství v Evropě a záhy nato se střetly mezi sebou (Černá Hora, Srbsko, Řecko, Rumunsko a Turecko proti Bulharsku) o kořist získanou na Turecku.

V první balkánské válce bojoval **Balkánský spolek** (Bulharsko, Srbsko, Řecko a Černá hora) proti Osmanské říši (vázané válkou s Itálií). Cíl: vytlačit Turky z Evropy. Úspěch.

Turecko ztrácí Makedonii, Thrákii a Albánii. Diplomaticky se angažují Britové, Francouzi a Rusové.

Ve druhé balkánské válce se střetli vítězové první o kořist. Balkánský spolek se rozpadl, protože Bulharsko je nespokojeno s dělením Makedonie a napadlo Srbsko.

Bulharsko bylo poraženo koalicí Srbska, Rumunska, Řecka, ČH a Osmanské říše. Makedonii si dělí Řecko a Srbsko. Kréta připadla definitivně Řecku.

Proč nevypukla válka? Netýkala se Schlieffenova plánu?

Sto let trvající mír v Evropě narušila až zdánlivě banální událost - atentát na následníka trůnu, Františka Ferdinanda d'Este v Sarajevu roku 1914, který spáchali srbští nacionalisté.

Mapy balkánských válek

Evropa před I. sv. válkou

Evropa před první světovou válkou

Mezinárodní systém před Velkou válkou

V průběhu 19. století se původně evropský (vestfálský) systém mezinárodních vztahů rozšířil prostřednictvím evropského imperialismu do celého světa. I v předvečer první světové války zůstal stát hlavním aktérem mezinárodní politiky.

Nestátní aktéři získali na významu - nesouměřitelný s významem států. Mezinárodní dělnické hnutí nadnárodní korporace.

Mezinárodní politika se v tomto období odehrávala v rámci multipolárního systému. Velmoci (Velká Británie, Německo, Francie, Rakousko-Uhersko, Rusko, Itálie a Japonsko) v předcházejícím období zformovaly propletenou síť aliančních vazeb, která na vrcholné úrovni byla reprezentována Dohodou a Trojspolkem.

Japonsko, se vzhledem ke spojeneckým vazbám na Velkou Británii spíše klonilo k Dohodě.

Osmanská říše, v té době již velmoc druhého řádu, zase inklinovala k Německu.

Mimo alianční vazby stály Spojené státy, které nadále praktikovaly politiku izolace na americkém kontinentě. Do „velké“ mezinárodní politiky USA vstoupily až v průběhu první světové války.

Tvrdí se, že obecným cílem států Dohody bylo udržet existující status quo – není pravda Rusko a Francie – revizionistické mocnosti. Trojspolek byl naopak orientován revizionisticky – platí jen pro Německo, RU a Osmanská říše – přežít.

Tendence před Velkou válkou

V předvečer první světové války všechny velmoci velmi intenzivně zbrojily, připravovaly se na válečný konflikt a kalkulovaly s válkou jako nástrojem vlastní zahraniční politiky.

Jistou výjimkou byly pouze Spojené státy – neochota vést válku mimo obě Ameriky.

Politický režim tehdejších velmocí byl různý. Od demokracií založených na liberálních hodnotách (Francie, Velká Británie, Itálie, USA) přes konzervativní režimy s více či méně silným liberálním vlivem (Německo, Rakousko-Uhersko, Japonsko) až po zcela konzervativní (reakční) státy (carské Rusko, Osmanská říše).

Ve všech mocnostech té doby probíhaly různě intenzivní modernizační tendence – industrializace, liberalizace, prosazování zastupitelské vlády, šíření vzdělání do širokých lidových vrstev a jeho laicizace, ztráta vlivu církve ve společnosti.

Státy opozdivší se s vnitřní modernizací ztrácely svůj velmocenský status bez ohledu na velikost, počet obyvatel nebo kulturní tradice (Čína, v menší míře Osmanská říše).

Literatura

Nálevka, V. (2006): Koncert velmocí. Mezinárodní vztahy v letech 1871 – 1914. Praha.

Skřivan, A. (1999): Evropská politika. Praha.

Kissinger, H. A. (1996): Umění diplomacie. Praha.